



ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ตลอดระยะเวลาในประวัติศาสตร์ที่มีการบันทึกไว้ หญิงไทยอยู่ในสภาพด้อยโอกาสทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง หญิงไทยไม่มีโอกาสทางการศึกษาเท่ากับชาย แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น แต่ประเพณี ค่านิยม และทัศนคติดั้งเดิม รวมทั้งสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่เน้นการบริโภคและการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้สถานภาพของหญิงไทยไม่แตกต่างจากเดิมมากนัก

ในปัจจุบัน ผู้หญิงไทยมีโอกาสดำเนินการศึกษาค้นคว้าเทียบเท่ากับบุรุษทั้งในด้านปริมาณและระดับการศึกษา การศึกษาเป็นตัวกำหนดการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในระบบเศรษฐกิจในแง่ของการมีงานทำ การมีรายได้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ผู้หญิงสามารถสร้างสรรค์ครอบครัวและสังคม ความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาและสถานภาพของผู้หญิงทางสังคมนั้นมองเห็นได้อย่างชัดเจน ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นรากฐานอันสำคัญของการเสริมสร้างสถานภาพของสตรี และเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่ความเสมอภาคในสังคม (สหประชาชาติ, 1985 อ้างในสุธีรา และ เมทินี, 2538)

ผู้หญิงไทยได้ก้าวออกมาสู่โลกภายนอก เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงที่สำคัญและเห็นได้ชัดคือ ผู้หญิงโสดและแม่บ้านออกไปทำงานนอกบ้าน แสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้หญิงในการได้มีส่วนร่วมในการทำงานเชิงเศรษฐกิจและมีบทบาทในสังคมเพิ่มมากขึ้น อัตราการเข้าร่วมแรงงานของผู้หญิงไทยจัดว่าอยู่ในอัตราส่วนที่ค่อนข้างสูงทั้งในระดับโลก และระดับภูมิภาค (Sethaput & Yoddumnern-Attig, 1992)

ผู้หญิงเป็นส่วนสำคัญของแรงงาน มีจำนวนประมาณครึ่งหนึ่งของแรงงานทั้งหมด โอกาสในการทำงานก็นับว่าเปิดกว้างสำหรับผู้หญิงมากขึ้น ความสามารถและศักยภาพของผู้หญิงไทยเป็นที่ยอมรับมากขึ้น ผู้หญิงเป็นแรงงานส่วนใหญ่ของอุตสาหกรรมส่งออก อุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการ ซึ่งสร้างรายได้ให้แก่ประเทศอย่างมหาศาล ส่งผลให้เศรษฐกิจมีการขยายตัวในอัตราที่น่าพอใจยิ่ง ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศนั้น นำไปสู่การพัฒนาทางสังคมในหลายๆ ด้าน แต่ในภาวะการทำงานผู้หญิงมักมีโอกาสน้อยในตำแหน่ง หน้าที่การงานน้อยกว่าผู้ชาย รวมทั้งผู้ชายจะ

มีโอกาสได้รับค่าจ้างและการเลื่อนตำแหน่งหน้าที่การงานมากกว่าผู้หญิงตามค่านิยมสังคมไทยที่มีมาแต่เดิมอยู่นั่นเอง ดังเช่นข้อมูลสำมะโนประชากรของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2543 สสำรวจพบว่า ตำแหน่งทางด้านการบริหารยังคงเป็นตำแหน่งของผู้ชายมากกว่าหญิง

ตารางที่ 1 แสดง จำนวนประชากรอายุ 15 ปี ขึ้นไปทำงานในรอบปีจำแนกตามหมวดอาชีพ และ เพศ ปี พ.ศ.2543

(หน่วยเป็นพัน)

หมวดอาชีพและเพศ	ชาย	หญิง
รวม	17,625.9	16,493.4
บัญญัติกฎหมาย ข้าราชการระดับอาวุโส และผู้จัดการ	1,078.5	598.6
ประกอบวิชาชีพด้านต่างๆ	702.6	967.2
ประกอบวิชาชีพช่างเทคนิคสาขาต่างๆ และอาชีพที่เกี่ยวข้อง	418.3	388.6
เสมียน	325.6	474.7
พนักงานบริการและพนักงานในร้านค้าและตลาด	1,243.9	2,024.9
ผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือในด้านการเกษตรและการประมง	8,837.5	8,526.1
ผู้ปฏิบัติงานด้านความสามารถทางฝีมือและธุรกิจการค้าที่เกี่ยวข้อง	1,282.3	826.9
ผู้ปฏิบัติการโรงงานและเครื่องจักร และผู้ปฏิบัติงานด้านการประกอบ	1,233.4	594.2
อาชีพขั้นพื้นฐานต่างๆ ในด้านการขายและการให้บริการ	2,108.8	1,893.0
กองกำลังทหารติดอาวุธต่างๆ	162.9	12.5
ไม่ทราบ	232.3	186.8

จะเห็นได้ว่าสังคมไทยยังปิดกั้นโอกาสในการทำงานของผู้หญิงอยู่มาก ตำแหน่งบัญญัติกฎหมาย ข้าราชการระดับสูง และผู้จัดการ ยังคงเป็นตำแหน่งสำหรับผู้ชาย โดยมีอัตราส่วนมากกว่าผู้หญิงเกือบเท่าตัว ที่เดียว

แม้สังคมไทยทุกวันนี้ยังมีค่านิยมแบบเดิมอยู่มาก แต่ผู้หญิงได้พิสูจน์ถึงความสามารถที่ทัดเทียมหรือบางกรณีก็แสดงออกถึงความสามารถที่เหนือกว่าผู้ชาย สิ่งเหล่านี้เองที่นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงของทัศนคติและค่านิยมของสังคมทำให้มีการยอมรับในเรื่องสิทธิ ความสามารถของผู้หญิงมากขึ้นสังคมเปิดกว้างขึ้นสำหรับผู้หญิงในอันที่จะก้าวสู่บทบาทใหม่ๆ ในสังคมโดยเฉพาะ

โอกาสที่จะทำงานได้อย่างเต็มที่ทัดเทียมกับผู้ชายในหลายๆ ด้าน ความเชื่อดั้งเดิมที่ว่า ผู้ชายเป็นฝ่ายหาเลี้ยงครอบครัว ส่วนผู้หญิงมีหน้าที่ดูแลบ้านและเลี้ยงลูก เมื่อสถานการณ์ปัจจุบันเปลี่ยนไป ผู้หญิงต้องทำงานนอกบ้าน และบางคนมีรายได้มากกว่าผู้ชายแต่ความเชื่อ ดังกล่าวกลับยังคงอยู่ ผู้ชายยังคงมีอำนาจมากกว่า และหน้าที่ในการดูแลบ้านและเลี้ยงลูกก็ยังคงเป็นของผู้หญิง ส่งผลให้ผู้หญิงที่ต้องทำงานนอกบ้านต้องรับภาระหนักเป็น 2 เท่า เราจึงมักได้ยินคำว่า “ผู้หญิงเก่ง” กันอยู่เสมอ ซึ่งนิยามของคำนี้ถูกใช้บรรยายความสามารถของผู้หญิงซึ่งในปัจจุบันแม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปมากขึ้นและ ผู้หญิงมีสิทธิมีเสียงมากขึ้น แต่ความเข้าใจและภาพพจน์ของสังคมต่อคำว่า “ผู้หญิงเก่ง” ยังคงผูกติดผู้หญิงไว้กับสถานะสองสถานะเป็นอย่างน้อย

สถานะแรก คือ ความสามารถในการจัดการกับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ ในบ้าน

สถานะที่สอง คือ ความสามารถในการจัดการกับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่นอกบ้าน ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับปากท้องของครอบครัวและการหาเงิน โดยที่ทั้งสองพื้นที่นี้มีความเชื่อมโยงกับระบบเครือข่ายของทั้งสองฝ่าย การจัดการกับหัวใจและความรู้สึก ความรัก และการเลือกสามี อีกด้วย (ปฐมาภรณ์, 2542)

ผู้หญิงมีหน้าที่ที่จะต้องชี้แนะให้คำสั่งสอนแก่นุตรหลานและยังมีหน้าที่ที่จะต้องเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมด้วย ในยุคข้อมูลข่าวสารดังเช่นปัจจุบันสื่อมวลชนนับเป็นสถาบันและกลไกที่ทรงพลังอำนาจไม่น้อยกว่าสถาบันอื่นๆ สถาบันสื่อมวลชนนอกจากจะมีบทบาทสำคัญในการเสนอข้อมูลข่าวสารต่างๆ ให้คนในสังคมได้รับทราบ สื่อมีพลังในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ให้เกิดขึ้นในสังคมได้ และยังเพิ่มพูนความสำคัญในการเป็นสถาบันศูนย์กลางในการถ่ายทอดเจตคติและค่านิยมทางเพศให้กับผู้คนในสังคมมากขึ้น

สื่อมวลชนที่มีอิทธิพลต่อคนจำนวนมาก ได้แก่ สื่อโทรทัศน์ ปัจจุบันกล่าวได้ว่าโทรทัศน์เป็นอุปกรณ์ที่แทบจะขาดไม่ได้ในทุกครัวเรือน (ครัวเรือนในประเทศไทยมีโทรทัศน์ 91.5 % : ข้อมูลสำมะโนประชากร ปี พ.ศ. 2543) สื่อโทรทัศน์มีการนำเสนอรูปแบบเนื้อหาที่มีความหลากหลาย ลักษณะพิเศษของโทรทัศน์คือ การเข้าถึง ผู้ชมอย่างกว้างขวางทุกเพศ ทุกวัย และทุกชนชั้น ด้วยคุณสมบัติในการสื่อสารที่มีทั้งภาพและเสียงทำให้สื่อโทรทัศน์มีอิทธิพลต่อการรับรู้ ในแง่การจดจำ ข้อมูลข่าวสาร การสร้างความประทับใจและการโน้มน้าวใจได้อย่างดียิ่งกว่าสื่อใดๆ เมื่อผู้หญิงต้องการการพัฒนาและต้องการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคมนั้น การที่ให้ผู้หญิงต้องรับภาระอยู่กับบ้านหรือความจำเป็นที่ผู้หญิงต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านด้วยจึงไม่ควรทอดทิ้งให้ผู้หญิงต้อง

แสวงหาข่าวสารความรู้ ความบันเทิงเพื่อก้าวตามสังคมให้ทันด้วยลำพังตัวเอง แต่จำเป็นต้องสนับสนุนการพัฒนาสตรีในทุกๆ ด้านและทุกๆ ระดับ

สตรีจำเป็นต้องมีความรู้เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ต้องการข่าวสารเพื่อใกล้ชิดกับโลกภายนอก รู้ความเป็นไปของสังคมรอบด้าน เพื่อจะได้ก้าวทันโลกทันเหตุการณ์และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ต้องการความบันเทิงรื่นเริงใจ เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดที่เหนื่อยยากกับภารกิจประจำวัน สื่อโทรทัศน์นี่เองที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้หญิงปัจจุบันได้เป็นอย่างดี หากกล่าวถึงการพัฒนาบทบาทของสตรีในสังคมไทย สื่อโทรทัศน์เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยกระตุ้นสังคมให้เห็นความสำคัญของบทบาทสตรีที่เปลี่ยนแปลงไปในการเข้าไปมีส่วนร่วมพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

สื่อมวลชนโดยเฉพาะโทรทัศน์ในปัจจุบันให้ความสำคัญต่อผู้หญิงโดยนำข่าวสารความรู้ ความบันเทิงมาให้ โดยถือเสมือนว่าผู้หญิงคือกลุ่มเป้าหมายที่มีความสำคัญทัดเทียมกับกลุ่มเป้าหมายอื่นๆ โทรทัศน์เป็นสื่อสำคัญที่สนองความต้องการของผู้หญิงได้เป็นอย่างดี สื่อโทรทัศน์จะนำความรู้ ข่าวสารความบันเทิงตรงตามความต้องการของผู้หญิงได้อย่างเต็มที่ เพราะเป็นสื่อที่ให้ทั้งภาพและเสียง ให้สีสัน สร้างความเข้าใจ ดึงดูดความสนใจ ให้ประโยชน์ได้ดีกว่าสื่ออื่นใด ในประเทศอังกฤษ ได้มีความตื่นตัวในการส่งเสริมบทบาทสตรีผ่านสื่อโทรทัศน์ตั้งแต่สมัยหลังสงครามโลกเกิดการเคารพสิทธิสตรีมากขึ้น ให้ความสำคัญกับภรรยาและมารดาเป็นอันดับแรก โดยมีการผลิตรายการสำหรับผู้หญิงทำงาน และผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านขึ้น

หากจะสรุปความสำคัญของโทรทัศน์ที่มีต่อผู้หญิง อาจกล่าวได้ดังนี้คือ

1. โทรทัศน์ทำหน้าที่รายงานเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้ผู้หญิงซึ่งอยู่กับบ้านได้รับรู้ในเวลาอันรวดเร็วได้

2. โทรทัศน์ช่วยเปิดหูเปิดตาบรรดาผู้หญิงให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาสตรี ช่วยทำให้ผู้หญิงมีความรู้สึกอยากมีส่วนร่วมในสังคม มีความคิดเห็นต่อปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมซึ่งในสังคมที่พัฒนาแล้วจำเป็นต้องสร้างลักษณะนิสัยของคนในสังคมเช่นนี้

3. โทรทัศน์มีความสำคัญเทียบเท่ากับครู คือ ให้การศึกษาให้ความรู้แก่ผู้หญิงในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน ตลอดจนส่งเสริมการศึกษาอันจะเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตด้วย

4. โทรทัศน์เปรียบเหมือนโรงมหรสพที่นำความบันเทิงมาให้ผู้หญิงถึงในบ้าน ซึ่งถือเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านมีหน้าที่รับผิดชอบต่อภารกิจในบ้านตลอดทั้งวัน จำเป็นต้องพักผ่อนจิตใจ แม้บางคนจะทำงานนอกบ้านแต่เมื่อกลับถึงบ้าน ก็จำเป็นต้องหาสิ่งบันเทิงเพื่อผ่อนคลายความเครียด โทรทัศน์จึงมีความสำคัญต่อผู้หญิงในแง่ของการนำสิ่งรื่นเริงบันเทิงใจมาให้เป็นอย่างดีที่สุด

5. โทรทัศน์เป็นสื่อที่สร้างความเข้าใจแก่ผู้หญิงได้ทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็กลุ่มผู้หญิงที่มีการศึกษาหรือไม่ เพราะโทรทัศน์ไม่ต้องการผู้รับที่อ่านออกเขียนได้ เพียงมีประสาทสัมผัสที่พร้อมจะดูและฟังได้ก็สามารถทำความเข้าใจได้ "การศึกษา" จะมีผลเฉพาะการโน้มน้าวใจมากกว่า กล่าวคือผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่าจะถูกโน้มน้าวใจได้ยากกว่า และผู้มีการศึกษาสูงจะมีความมั่นคง มีความเชื่อ มีทัศนคติและค่านิยมที่มีเหตุผลมากกว่าผู้ไม่มีหรือมีการศึกษาดำ

6. โทรทัศน์เปรียบเสมือนเพื่อนแก้เหงาสำหรับผู้หญิงในยามที่ผู้หญิงต้องอยู่กับบ้านตามลำพัง ในต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ได้ให้ความสำคัญแก่สตรีที่เป็นแม่บ้านอย่างมาก โดยจัดรายการเพื่อเสนอข่าวสาร ความรู้และความบันเทิง สำหรับกลุ่มผู้รับซึ่งเป็นแม่บ้านโดยเฉพาะในเวลากลางวัน ขณะที่แม่บ้านต้องอยู่ตามลำพังที่บ้านโดยมีวัตถุประสงค์ซึ่งนอกเหนือจากนำประโยชน์มาให้แก่แม่บ้านแล้ว ยังมุ่งให้โทรทัศน์เป็นสื่อที่ทำหน้าที่เป็นเพื่อนแก้เหงาให้แก่แม่บ้านอีกด้วย

(เอกสารการสอนชุดวิชา การจัดการวิทยุโทรทัศน์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2531)

หากจะกล่าวถึงรายการโทรทัศน์สำหรับสตรี (woman's programme) มักจัดทำสำหรับสตรีในกลุ่มแม่บ้านเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้น บางทีจึงเรียกว่า รายการแม่บ้าน หรือ housewives' programme เป็นรายการที่มุ่งหมายส่งเสริมความรู้สำหรับแม่บ้าน เช่น รายการประกอบอาหารหรือการครัว การเย็บปักถักร้อย การตกแต่งบ้าน การเลี้ยงดูลูก การแต่งตัว ข่าวกิจกรรมสังคมของสตรีทั่วไป เหล่านี้เป็นต้น

ในยุคเริ่มแรก ประเทศอังกฤษมีการผลิตรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีซึ่งมีพัฒนาการมาจากรายการวิทยุสำหรับผู้ฟังสตรี ในช่วงแรกที่มีรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีนั้นจัดทำเป็นรายการที่ออกอากาศเวลากลางวัน ตัวอย่างเช่น รายการสำหรับผู้หญิงในปี ค.ศ. 1947 หรือ พ.ศ. 2500 ชื่อรายการ *Designed for Women* เป็นรายการที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับแฟชั่น การทำอาหารและการเลี้ยงเด็ก

ต่อมารายการโทรทัศน์สำหรับสตรีมีการพัฒนาในด้านเนื้อหามากขึ้นโดยมีการนำประเด็นด้านการเมือง เรื่องที่อยู่ในความสนใจของคนในสังคมและประเด็นสตรีที่น่าสนใจมานำเสนอมากขึ้น รายการผู้หญิงยังเป็นที่จุดเริ่มแรกที่ทำให้เกิดลักษณะประการหนึ่ง ซึ่งเป็นรากฐานด้านความสำคัญของสื่อโทรทัศน์ที่เป็นที่ยอมรับในกระทั้งปัจจุบันคือ การสร้างความคุ้นเคยและเป็นมิตรที่สื่อมีต่อผู้ชม เนื่องจากลักษณะการใช้ภาษาสื่อสารต่อผู้ชมสตรีผ่านรายการนั้นมีลักษณะที่เป็นมิตรและผู้ชมรายการผู้หญิงนั้นส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลาง การใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย เป็นกันเองจึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชมและผู้ผลิตเป็นอย่างดี ต่อมารายการผู้หญิงจึงได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ

ในเมืองไทยเรานั้นพบว่ารายการโทรทัศน์สำหรับสตรีมีกรออกอากาศคู่กับโทรทัศน์ไทยมาตั้งแต่ระยะเริ่มแรก แต่ทว่ายังมีปริมาณไม่มากนัก เช่น การสำรวจจากโทรทัศน์ 2 ช่วงในปี 2528 พบว่ามีอยู่ 4 รายการแต่ทั้งหมดก็ล้วนเป็นรายการแบบเดิมๆ คือ รายการทำอาหาร เสริมสวย ดูแลบ้าน (ศิริพร และมณฑนา, 2534 อ้างถึงใน สายสุรีและกาญจนา, 2543) ในขณะที่สื่อโทรทัศน์เป็นสื่อที่มีศักยภาพสูงมากแต่สื่อโทรทัศน์กลับมีบทบาทในการพัฒนาสตรีน้อยมาก

ต่อมาอีกหนึ่งทศวรรษก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงของรายการผู้หญิงในโทรทัศน์ทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ เนื้อหาสาระที่ปรากฏในรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีจะเป็นข่าวสารความรู้ที่มักจะเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ในสังคมใกล้ตัว และสังคมไกลตัว ได้แก่ รายการข่าวในประเทศ ข่าวต่างประเทศ ข่าวที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับสตรี เช่น ข่าวแพชชั่น ข่าวการตลาด ข่าวเศรษฐกิจ เป็นต้น ส่วนเนื้อหาที่ให้ความรู้นั้นจะเป็นเนื้อหาที่สอดแทรกความบันเทิง ดึงดูดความสนใจของสตรีได้มากที่สุด เรื่องราวที่เสนอจึงมักเน้นเรื่องเกี่ยวกับสตรี แม่และเด็ก สุขภาพอนามัย และเศรษฐกิจภายในบ้าน

ปัญจมา ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหาหารายการโทรทัศน์สำหรับสตรี ปี 2537 สำรวจพบว่า ในปี 2537 มีรายการสำหรับสตรีในโทรทัศน์ประมาณ 15 รายการ และเป็นรายการที่มีพัฒนาการการนำเสนอรูปแบบและเนื้อหารายการที่ต่างไปจากเดิมคือ เป็นรายการผู้หญิงยุคใหม่อย่างน้อย 6 รายการ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ถึงกลุ่มเป้าหมายของรายการรูปแบบใหม่ เหล่านี้ผู้วิจัย (ปัญจมา) ก็สรุปว่า รายการเหล่านี้จะช่วยทำหน้าที่เตรียมผู้หญิงรุ่นใหม่ที่จะต้องมาทำงานนอกบ้าน ที่เรียกว่า "ผู้หญิงทำงาน" (working women) อย่างไรก็ตาม การนำเสนอภาพของสตรีเหล่านี้ยังแตกต่างไปจากความเป็นจริงอยู่บ้าง เนื่องจากรายการสำหรับสตรีรุ่นใหม่เหล่านี้มักจะนำเสนอว่า ภาพลักษณ์ของสตรีที่ทำงานนอกบ้านเหล่านี้จะมีแต่ปัญหาการทำงานข้างนอกแต่

เพียงอย่างเดียว ทั้งที่ความเป็นจริงแล้วสตรีไทยส่วนใหญ่ยังไม่อาจเลือกที่จะทำงานในบ้าน(แบบเดิม) หรือทำงานนอกบ้าน(แบบใหม่) ได้เพียงอย่างเดียว หากทว่าจะต้องเป็น "แบบผสม" คือต้องเป็นทั้งผู้หญิงทำงานและแม่ศรีเรือนควบคู่กัน

ปัญหา ได้วิเคราะห์เนื้อหาการพัฒนาสตรีที่ปรากฏในรายการเหล่านี้เพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับบทบาทของโทรทัศน์ในการช่วยพัฒนาสตรีและพบว่าเนื้อหาที่เกี่ยวกับการพัฒนาระดับโลกกว้างภายนอกมากที่สุด (48%) การพัฒนาระดับตนเอง (40%) และระดับครอบครัวน้อยที่สุด (12 %) ทั้งๆ ที่ถ้าเป็นสตรีที่ทำงานนอกบ้าน ปัญหาเรื่องการจัดการกับครอบครัวจะเป็นปัญหาใหญ่ที่สุด นอกจากนั้นโลกกว้างที่รายการโทรทัศน์ได้เปิดออกสู่สตรีนั้นก็ยังเป็นเรื่องแบบเบาๆ เช่น เรื่องศิลปะวัฒนธรรม การท่องเที่ยว ฯลฯ แต่ทว่ายังไม่มีเรื่องหนักๆ เช่น เรื่องการเมือง เศรษฐกิจ กฎหมาย รวมทั้งยังไม่มีเรื่องสิทธิสตรีในที่ทำงานด้วยเลย การเติบโตด้านปริมาณของรายการผู้หญิงในโทรทัศน์จึงมีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อช่วยให้สตรีปรับเปลี่ยนตัวเองให้เข้าสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป โดยไม่ได้กล่าวถึงความจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนเงื่อนไขสังคมให้เหมาะสมหรือส่งเสริมสตรีมากนัก

แม้ว่าในความเป็นจริงภาพสะท้อนสตรียังไม่ได้รับการพัฒนาจากสื่อมวลชนเท่าใดนัก แต่ประเด็นของการพัฒนาสตรีนั้นได้เริ่มมีการกำหนดเป็นรูปธรรม นับแต่ประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติใช้เป็นฉบับแรกในปี พ.ศ. 2505 จนกระทั่งได้มีการจัดทำแผนพัฒนาสตรีระยะยาวปีพ.ศ. 2525-2544 ได้มีการระบุสภาพปัญหาสตรีชัดเจนขึ้นโดยระบุให้สตรีเป็นกลุ่มเป้าหมายพิเศษในการพัฒนาสังคม และได้มีการระบุปัญหาสตรีและการพัฒนาสตรีไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ปัญหาที่ระบุไว้ ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว การสนับสนุนบทบาทในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของสตรีทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม การส่งเสริมสวัสดิการแรงงานของสตรี การปราบปรามโสเภณีเด็ก เป็นต้น

นอกจากนี้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ประเด็นเกี่ยวกับสตรีได้รับความสำคัญอย่างชัดเจน คือ มีการคำนึงถึงสิทธิสตรีโดยครอบคลุมทั้งมิติความเสมอภาค การพัฒนาและสันติภาพ ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของงานพัฒนาสตรีในระดับสากลและได้ปรับปรุงแผนพัฒนาสตรีระยะยาวฉบับที่สองขึ้นในปี พ.ศ. 2535-2554 ซึ่งได้กำหนดกรอบการพัฒนาในส่วนของผู้หญิงกับสื่อมวลชนไว้อย่างชัดเจน ตลอดถึงระบุแนวโน้มในอนาคตว่าเทคโนโลยีด้านข้อมูลได้พัฒนาให้สะดวกรวดเร็วและดีขึ้นตามลำดับ ทำให้เกิดบรรยากาศแห่งเสรี

ภาพที่ประชาชนจะได้รับข่าวสารข้อมูลแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและริเริ่มกิจกรรม สร้างสรรค์ได้อย่างกว้างขวางเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสตรีอย่างจริงจังบนพื้นฐานแห่งความเสมอภาคและความกลมกลืนกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ นอกจากการพิจารณาถึงเนื้อหาของรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีในด้านต่างๆแล้ว ผู้วิจัยยังมีความสนใจที่จะศึกษาถึงการรับรู้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจจากการรับชมรายการเหล่านี้อีกด้วย จากการศึกษาเรื่องความพึงพอใจและความหมายของการบริโภคสื่อ (pleasure and meaning of media consumption) ของ Radway, 1984 (อ้างถึงใน กาญจนา, 2541) พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ผู้หญิงกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเกือบทุกคนต้องการติดตามรายการโทรทัศน์ด้วยความ พึงพอใจมีหลายประการ อาทิ ความเพลิดเพลินจากการดำเนินเรื่อง จะได้สำรวจปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นกับตนเอง การเติมความปรารถนาที่จะมีความสุขในชีวิตให้เต็มสมบูรณ์ การหลีกเลี่ยงจากชีวิตอันซ้ำซากของงานบ้าน ฯลฯ

นอกจากนี้การรับชมโทรทัศน์ โดยทั่วไปผู้ชายมักจะมีพฤติกรรมชมที่เป็นการชมอย่างตั้งใจ และมีสมาธิเป็นการพักผ่อนหนึ่งที่ตัดขาดจากหน้าที่การงานอื่นๆ แต่การชมโทรทัศน์ของผู้หญิงไม่เป็นเช่นนั้น ผู้หญิงมักต้องมีกิจกรรมอื่น เช่น ทำงานบ้าน เลี้ยงลูก ที่ต้องทำควบคู่ไปกับการชมรายการต่างๆ ซึ่งถือเป็นการพักผ่อนไปพร้อมๆกัน ผู้หญิงยังมีลักษณะการชมอย่างเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต

จากงานศึกษาของ Hobson, 1989 (อ้างถึงใน กาญจนา, 2541) ในเรื่องการฟังวิทยุและดูโทรทัศน์ของผู้หญิง เนื่องจากวิธีการฟังวิทยุหรือดูโทรทัศน์ (สื่ออิเล็กทรอนิกส์) อาจจะแบ่งแบบแผนได้เป็น 2 แบบใหญ่ๆ คือ การดูอย่างเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน เรียกว่า ritualised use (เหมือนอย่างที่คนในสมัยโบราณกระทำกิจกรรมทางศาสนา เช่น ดินเข้าดับบาตร ถวายข้าวพระ ตอนเพล สวดมนต์ก่อนนอน ฯลฯ) และการดูเพื่อนำไปใช้ประโยชน์บางประการที่เรียกว่า instrumental use เช่น ติดตามข่าวเศรษฐกิจเพื่อตัดสินใจซื้อหุ้น จากแบบแผนทั้งสองนั้น เมื่อศึกษาโครงสร้างชีวิตของกลุ่มสตรีที่เป็นแม่บ้าน ซึ่งมีจังหวะชีวิตและกิจกรรมที่จะต้องกระทำอย่างแน่นนอนแล้ว แบบแผนการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ส่วนใหญ่ของกลุ่มสตรีจึงมักจะเป็นแบบ ritualized use ที่ติดตามรายการที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับความต้องการและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของพวกเธอนั่นเอง

ผู้วิจัยมีความสนใจว่าเมื่อมีการกล่าวถึงความสำคัญของสตรีเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งใน

ระดับการพัฒนาประเทศผสมผสานกับในปัจจุบัน ด้วยรากฐานทางสังคมต่างๆ ทำให้ผู้หญิงไม่ได้รับโอกาสทางสังคมอย่างเพียงพอ สื่อจึงเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมความรู้สึกในคุณค่าของผู้หญิง เป็นการปลดปล่อยพันธนาการที่ถูกสังคมกำหนดเอาไว้ รวมถึงการเปิดกว้างทางความคิดอย่างเสรีมากขึ้น

ประเด็นที่น่าสนใจก็คือการเปิดกว้างทางความคิดเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อส่งเสริมความสามารถและศักยภาพของสตรี การใช้สื่อให้เกิดการได้รับสื่อที่สร้างสรรค์และสะท้อนความเป็นจริงที่เป็นประโยชน์แก่สตรีอย่างแท้จริงในรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีเพื่อสร้างความคิด ทศนคติที่เสริมสร้างวิสัยทัศน์ของสตรียิ่งขึ้นนั้น มีการพัฒนาข้ามผ่านขอบเขตเดิมๆ ที่สตรีจะได้รับการถ่ายทอดเนื้อหาข้อมูลข่าวสารแบบเบาๆ ที่ส่งเสริมบทบาทการเป็นมารดา ภรรยาที่มีปริมณฑลอยู่เพียงแต่ในบ้านด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดตกแต่งบ้าน การเสริมสวย การทำอาหาร การตัดเย็บเสื้อผ้า และเรื่องต่างๆ ที่เรียกว่าเป็นหน้าที่ของแม่บ้าน เปรียบเสมือนไม้ประดับที่สวยงามกลิ่นหอมเท่านั้นหรือไม่

การวิจัยครั้งนี้จะศึกษาวิเคราะห์ถึงเนื้อหาของรายการโทรทัศน์รูปแบบวาไรตี้สำหรับสตรีในปัจจุบันว่ามี การนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับหัวข้อเรื่องใดบ้าง และมีการนำเสนอประเด็นสตรีและการส่งเสริมสิทธิสตรี ที่เป็นการพัฒนาอย่างแท้จริงที่พัฒนาความคิดสตรีขึ้นจากแต่เดิมเล็กน้อยเพียงใด ภาพลักษณ์ที่ปรากฏหรือสะท้อนในรายการที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นสตรีโดยเฉพาะนั้น เป็นภาพของสตรีในภาพลักษณ์ใด ภาพลักษณ์ใหม่ ภาพลักษณ์เดิม หรือภาพลักษณ์ผสม และชนชั้นสตรีที่ปรากฏในรายการเป็นสตรีชนชั้นใด โดยจะศึกษาเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่ได้ศึกษาถึงรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีในปี พ.ศ. 2537 เพื่อให้ทราบถึงความเหมือน ความต่าง และพัฒนาการของรายการที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นสตรีโดยเฉพาะนั้นเป็นอย่างไร ผู้รับสารสตรีในปัจจุบันรับรู้ประโยชน์ ได้รับความพึงพอใจ และนำข้อมูลเนื้อหาสาระที่ได้จากการชมรายการเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันอย่างไรบ้าง

ปัญหานำการวิจัย

1. รายการโทรทัศน์สำหรับสตรีในปัจจุบันมีลักษณะเนื้อหารายการอย่างไร
2. รายการโทรทัศน์สำหรับสตรีในปัจจุบันนำเสนอเนื้อหาในการพัฒนาสตรี การสะท้อนภาพลักษณ์สตรีในลักษณะใด

3. สตรีไทยปัจจุบันรับรู้ประโยชน์และได้รับความพึงพอใจจากเนื้อหาการพัฒนาสตรีที่ปรากฏในรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะเนื้อหารายการโทรทัศน์สำหรับสตรีในปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาการนำเสนอเนื้อหาในการพัฒนาสตรี ภาพลักษณ์สตรี ในรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีในปัจจุบัน
3. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาที่นำเสนอการพัฒนาสตรีกับการรับรู้ประโยชน์และความพึงพอใจของสตรีไทย

ขอบเขตการวิจัย

1. ศึกษารายการโทรทัศน์สำหรับสตรีที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 3, 5, และช่อง 7 เป็น เวลา 3 เดือน คือ เดือนตุลาคม – ธันวาคม 2545 ตั้งแต่วันจันทร์ – วันอาทิตย์
2. ศึกษาการรับรู้ประโยชน์และความพึงพอใจของสตรีจากการชมรายการโทรทัศน์สำหรับสตรี โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth-Interview) กลุ่มสตรีอายุ 20 – 49 ปี ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครจำนวน 30 คน

นิยามศัพท์

รายการโทรทัศน์สำหรับสตรี หมายถึง รายการที่มีรูปแบบการนำเสนอเนื้อหา ประเด็น และสาระบันเทิงต่างๆที่ครอบคลุมเรื่องของสตรีโดยเฉพาะ มีกลุ่มผู้ชมเป้าหมายเป็นสตรี

การวิเคราะห์ลักษณะเนื้อหารายการโทรทัศน์สำหรับสตรี หมายถึง การวิเคราะห์ประเภทของเนื้อหาที่รายการโทรทัศน์สำหรับในปัจจุบันนำเสนอ

สุขภาพและความงาม หมายถึง หัวข้อเรื่องเนื้อหาที่เกี่ยวกับการดูแลร่างกาย ในเรื่องสุขภาพส่วนตัวของสตรี และการเสริมความงามในรูปแบบต่างๆ ของสตรี

อาชีพและการงาน หมายถึง หัวข้อเรื่องที่มีเนื้อหาเพื่อการพัฒนาอาชีพเดิมของสตรี หรือความรู้เพื่อเป็นแนวทางในการเสริมสร้างคุณค่า และหารายได้ให้แก่สตรี

ธุรกิจและเศรษฐกิจ หมายถึง หัวข้อเรื่องที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจ การประกอบธุรกิจ หรืองานอาชีพต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ

รายการโทรทัศน์สำหรับสตรีแบบเดิม หมายถึง รายการที่มีการนำเสนอเนื้อหาที่ส่งเสริมบทบาทการเป็นภรรยา และแม่บ้านที่มีปริมาณทลอยู่เพียงในบ้านได้แก่ รายการทำอาหาร เสริมสวย เย็บปักถักร้อย ดูแลบ้านและเด็ก

รายการโทรทัศน์รูปแบบวาไรตี้สำหรับสตรี หมายถึง รายการโทรทัศน์สำหรับสตรีที่มีการนำเสนอเนื้อหาแบบนิตยสารสำหรับสตรีแบบทันสมัยมีการรวมเนื้อหาหลายเรื่องไว้ในรายการที่เปิดโลกทัศน์แก่สตรีในด้านข่าวสาร ความรู้รอบตัวทั้งในเรื่องการทำงานนอกบ้าน และในบ้าน ขยายโลกทัศน์ของผู้หญิงและในการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ ช่วยปรับปรุงให้ผู้หญิงยุคปัจจุบันสามารถปรับตัวอยู่ท่ามกลางบทบาททั้งนอกบ้านและในบ้านได้อย่างดี

การพัฒนาสตรี หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสถานภาพของสตรีในด้านต่างๆ อย่างเป็นขั้นตอนและต่อเนื่อง โดยแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ (เกณฑ์จากแผนพัฒนาสตรีระยะยาว 2525 – 2544)

1. ด้านคุณลักษณะส่วนตัว
2. ด้านชีวิตและครอบครัว
3. ด้านการมีส่วนร่วมในสังคม

การรับรู้ประโยชน์ หมายถึง การนำข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ที่ได้จากการชมรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีมาปฏิบัติ หรือตัดสินใจแก้ปัญหาเพื่อให้เกิดผลในทางที่ดีขึ้นในด้านคุณลักษณะส่วนตัว ด้านชีวิตครอบครัว และด้านการมีส่วนร่วมในสังคม

ความพึงพอใจ หมายถึง ระดับความชื่นชอบเนื้อหาด้านต่างๆ ที่นำเสนอในรายการโทรทัศน์สำหรับสตรี

ภาพลักษณ์สตรี หมายถึง บทบาทของของสตรีในภาพลักษณ์เดิม ภาพลักษณ์ผสม และภาพลักษณ์ใหม่

สตรีในภาพลักษณ์เดิม หมายถึง สตรีที่รับบทบาทเป็นภรรยาและมารดา มีหน้าที่รับผิดชอบเฉพาะงานบ้าน เลี้ยงลูก ปรนนิบัติสามีแต่เพียงอย่างเดียว

สตรีในภาพลักษณ์ใหม่ หมายถึง ภาพของสิทธิสตรี สตรีที่มีความทันสมัย สตรีที่ทำงาน ประกอบอาชีพนอกบ้านทั้งกลุ่มวิชาชีพ เช่น นักธุรกิจ แพทย์ หนายความ ตำรวจ ฯลฯ หรือ กลุ่มผู้ใช้แรงงาน เช่น แม่ค้า กรรมกร ฯลฯ

สตรีในภาพลักษณ์ผสม หมายถึง สตรีในภาพลักษณ์กึ่งเดิมกึ่งใหม่ คือ ต้องประกอบอาชีพนอกบ้านเพื่อหาเงินเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวพร้อมกับต้องทำหน้าที่ของสตรีในฐานะแม่ และเมียประกอบกันไป ซึ่งนับว่าเป็นบทบาทของผู้หญิงทำงานส่วนใหญ่ในปัจจุบัน

ผู้หญิงทำงานนอกบ้าน หมายถึง ผู้หญิงที่มีอาชีพที่ต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน มีรายได้ประจำ มีเวลาการทำงานที่แน่นอน ใช้ชีวิตอยู่นอกบ้านมากกว่า 1 ใน 3 ของเวลาทั้งวัน

แม่บ้านหรือผู้หญิงที่ทำงานที่บ้าน หมายถึง ผู้หญิงที่เป็นแม่บ้าน หรือประกอบอาชีพอยู่กับบ้าน เช่น ค้าขาย เสริมสวย ตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นต้น มีเวลาอยู่ที่บ้านมากกว่า 2 ใน 3 ของเวลาทั้งวัน

ช่วงรายการ หมายถึง การแบ่งช่วงเวลาในการนำเสนอเนื้อหาของรายการโทรทัศน์สำหรับสตรี เพื่อจัดหมวดหมู่ กำหนดแยกประเด็นเนื้อหาเรื่องหนึ่งออกจากเนื้อหาเรื่องอื่นอย่างชัดเจน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อนำผลการวิจัยไปประยุกต์เป็นแนวทางในการปรับปรุงเนื้อหาของรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีให้เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ของสตรี เพื่อให้สตรีได้รับประโยชน์จากชมรายการสำหรับสตรีอย่างแท้จริง
2. เพื่อให้ทราบพัฒนาการของรายการโทรทัศน์รูปแบบวาไรตี้สำหรับสตรีจากในอดีตถึงปัจจุบัน
3. เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะช่วยกำหนดแนวทางการปรับนโยบายในการดำเนินงานด้านการสื่อสารมวลชนเพื่อการพัฒนาสตรีอย่างเหมาะสม